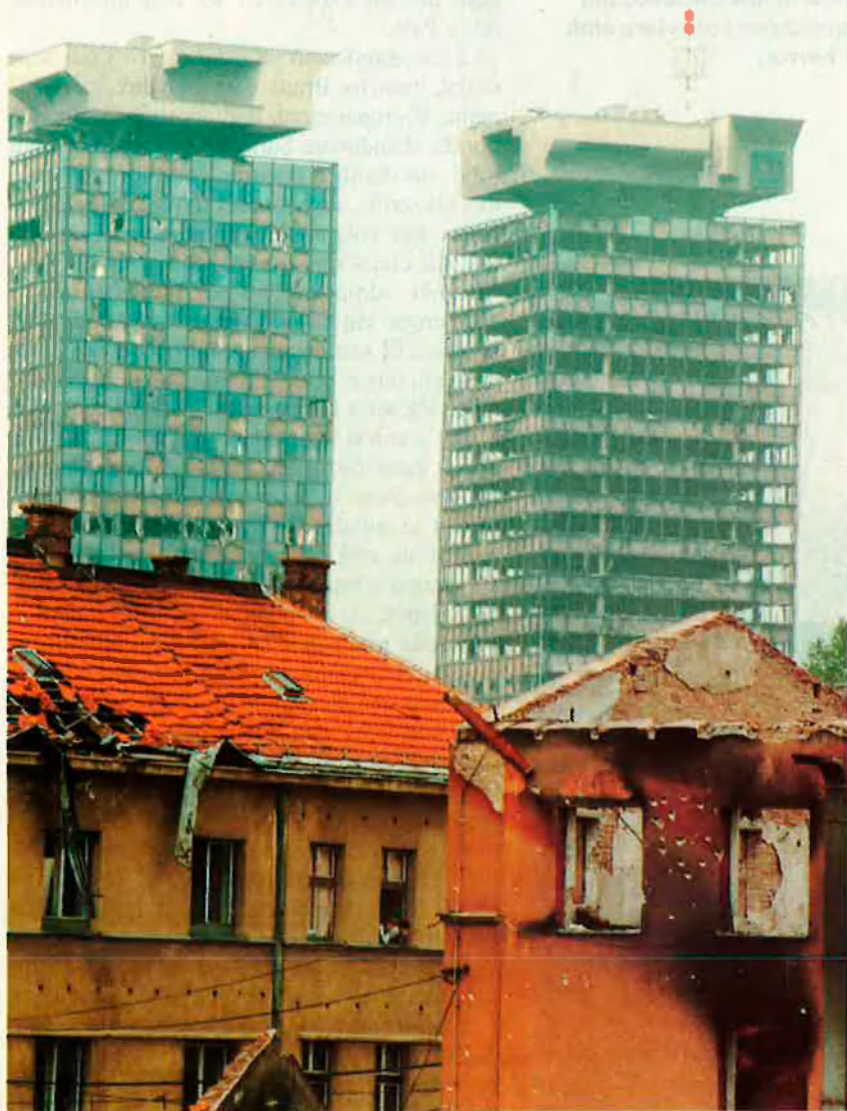

Històries de por i de desesperança

Eduard Sanjuan escriu aquest relat inèdit especialment per a EL TEMPS, basat en les seves experiències personals durant els quatre anys de conflicte bèl·lic als Balcans.

CISCO PARÉS

Imatge del centre de Sarajevo. La destrucció dels edificis pertot el país deixa una estampa desoladora a les ciutats.

Miran m'ho va dir quan sèiem prenent un cafè en un dels locals reoberts fa poc a Sarajevo: "Et semblarà difícil d'entendre, però la guerra et situa en un estat vital en tensió permanent. Vius contra la por, amb la por... però també gràcies a la por. Tens *stress*, però sempre disposes d'un nivell d'adrenalina molt alt. Sembla impossible, però al mateix temps que t'envaeixen la impotència i la desesperança, conviu dins la teva ànima, de forma paral·lela, una excitació que t'ajuda a viure, a fondre't en els altres i a tirar endavant".

Miran se sorprenia dels seus propis sentiments. No s'atrevia a compartir-los gaire amb amics o coneguts de Sarajevo. Però jo li ofería la possibilitat de la distància adequada per a poder expressar-se amb més llibertat. La guerra per a Miran —un operador d'imatge de la televisió de Sarajevo— ha significat moltes vegades estar en primera línia de foc. Ha estat testimoni dels horrors més espantosos que ha viscut la ciutat aquests tres anys i mig de guerra. Ha hagut de filmar-los. Durant tot aquest temps ha viscut en un dels pitjors barris de la capital bosniana, el de Dobrinja, colpejat fins a l'extenuació per obusos, granades i bales, un immens arsenal disparat des de tan sols unes desenes de metres. Unes desenes de metres que marquen la terrible proximitat de les línies sèrbies. El seu fill Gorka, de nou anys, va ser ferit en un dels bombardeigs. Els pitjors dies de càstig militar, els recorda Miran corrent, sempre corrent, de casa a la feina i viceversa. "He après —em va dir— a saber el significat del silenci, el llenguatge dels moviments de la gent, a llegir tot allò que es movia al meu voltant per tractar d'endevinar, amb uns segons d'antelació, els pròxims moviments dels franc tiradors".

Mai no oblidarà el dia que, amb dos ous per a alimentar el fill a la butxaca, dos ous que li havien costat al mercat negre la barbaritat de mil pessetes, va córrer per tot Dobrinja fugint dels trets dels franc tiradors. Els trets d'un d'ells el va obligar finalment a tirar-se a terra per evitar la mort. Els dos ous, comprats al centre de Sarajevo, se li van esclafar a les butxaques.

Miran no ha volgut sortir amb la dona i el fill de la ciutat. No ha estat mai una decisió heroï-

ca. S'ha quedat perquè no sabia què fer de la seva vida, ni de la de la seva família, lluny d'aquí. La vida de refugiat en una terra estranya, la hipòtesi de començar des de zero, l'aterria més encara que no pas la guerra. I va decidir, com molts altres habitants de Sarajevo, de conviure amb l'horror.

Por de la normalitat. I, després de tanta angoixa, de tant de sofriment, ara que la pau incerta, però pau al cap i a la fi, dibuixa els seus perfils irregulars a l'horitzó, Miran té por de la normalitat. Té por de la construcció d'una quotidianitat sense aquella tensió diabòlica a l'atmosfera que tant l'ha ajudat a viure; a ell i a desenes de milers de persones més. Durant les hostilitats, la vida tenia a Sarajevo un sentit elevat, un significat gairebé èpic. La lluita contra la barbàrie d'un enemic que volia eliminar-los a foc lent, "netejar-los" del present, ha marcat l'existència conscient de cada un dels habitants de la ciutat. Durant més de mil dies, emmig de la destrucció i de la mort, els habitants de Sarajevo han desfilat davant les càmeres de televisió de tot el món intentant de demostrar que eren el símbol de l'esperança de l'Europa que resistia. D'una Europa a punt de morir sota les runes de la intolerància i de la xenofòbia nascudes del nacionalisme més excloent. La capital de Bòsnia ha fet l'enorme esforç, durant tots aquests mesos d'immensa precarietat existencial, de fer tangible el seu projecte vital, comunitari. Les energies han estat tan quantioses, tan perllongades en el temps, portades tan al límit, que ara, amb un final tan poc gloriós com el de Dayton i París, la vida ha perdut, en gran part, aquell sentit primigeni forjat a base de coratge i d'un humanisme gairebé portat a les últimes conseqüències.

La gent de Sarajevo té, efectivament, por de la pau. Por de les seves reaccions quan els toqui de tornar a conviure amb els qui, fa tan sols uns mesos, eren els seus botxins des de l'altre costat de la línia de la mort. Grbavica, Ilidza, Luka-

CISCO PARÉS

Moltes persones opten per quedar-se a les ciutats assetjades. El temor a refugiar-se en poblacions estrangeres i començar de nou fa que decideixen quedar-se i conviure amb l'horror.

SANDRA BALCELLS

Sarajevo a l'estiu de 1993. Malgrat els abusos de la guerra, la població intenta sobreviure.

vica, Vogosca, Hrasnica, barris que han de passar al control del govern bosnià, són encara plens de serbis irreductibles, de gent sense gens de comunicació amb aquesta banda durant tota la guerra, i que han rebut un discurs mediàtic que voreja el surrealisme. Als seus televisors, controlats des de Pale, hi apareixien escenes totalment deformades de la Sarajevo que anaven destruint. En un dels dos intercanvis de civils —amb permisos de poques hores— que han estat possibles durant el conflicte entre barris serbis i bosnians de la capital, la gent que procedia de zones com Grbavica o Lukavica es va quedar absolutament sorpresa, l'abril del 1994, quan va comprovar que els tramvies feia molt temps que no funcionaven per causa de la guerra. Als seus televisors, hi apareixien funcionant perfectament. També preguntaven quan posaria fi el govern de Sarajevo als enfrontaments armats entre musulmans, lluites que reduïen la capital a runes, segons que els explicaven des dels informatius fets a Pale.

La incomunicació ha estat total i l'odi acumulat, immens. Branko, un jove director de cinema, d'origen croat, que acostuma a dir que només abandonarà Sarajevo quan la pau sigui total, no dubta a augurar una mort segura a tots els serbis, sospitosos d'haver comès assassinats, que volguessin reprendre una vida normal a la ciutat sota control bosnià.

Branko admet que no pot acumular massa odi perquè viu en un estat de perplexitat permanent. El seu estat psíquic li confereix, segons ell, una espècie d'invulnerabilitat gairebé total. Va ser a les portes de la mort per culpa d'una granada que, entre més seqüeles, li ha deixat una cicatriu ben visible al rostre. Un capellà va donar-li l'extremunció, els seus amics es van acomiadar d'ell... Però va poder sobreviure i ara està convençut que mai de la vida no tornarà a estar en perill per culpa de bombes o bales.

Aquella granada li va treure definitivament la por del cos i aquest últim any, fins a la implantació de l'alto-el-foc d'octubre, l'ha passat caminant entre explosions pensant en el guió final del seu film. Tracta d'un nen que, durant la guerra (present), somia constantment en esdeveniments bèl·lics molt recents (passat) mentre imagina laboriosament què serà la seva vida després del conflicte (futur). Un relat, a cavall dels tres estadis temporals, que reflexiona sobre l'angoixa, la mort i l'esperança de vida. Branko m'explica que té els contactes cinematogràfics suficients a Europa (a Itàlia i a París) i als Estats Units per a trobar sense dificultats el finançament de la seva pel·lícula. Però hi ha renunciat. Vol fer-la amb fons de Sarajevo. I quan l'acabarà, sempre que la ciutat hagi recuperat la normalitat de la pau, potser l'abandonarà definitivament. Però no

sense intentar d'endur-se'n la mare, que no ha vist des del començament mateix de la guerra.

Un dia d'abril de 1992 Branko també va acudir a aquella manifestació per reclamar dels dirigents polítics bosnians el manteniment de la pau i el no-contagi a Bòsnia de la guerra entre Sèrbia i Croàcia. Branko, que vivia amb la mare al barri de Grbavica, en una posició econòmica privilegiada, havia acudit aquell matí a la mobilització, conscient de la tensió històrica d'aquells dies. Però mai no s'hauria imaginat, aquell matí primaveral, que no tornaria a veure més la mare..., almenys fins avui. Tiradors d'elit, especialment arribats des de Sèrbia, van disparar contra la manifestació a boca de canó des de la teulada de l'hotel Holiday Inn. Els enfrontaments es van generalitzar llavors per tota la ciutat i quan Branko va telefonar a sa mare per dir-li que estava bé, que no li havia passat res, la veu trèmula de la mare li va dir textualment abans de penjar:

—No cal que tornis, fill. La revolució ja ha triomfat.

Branko va entendre ràpidament que Grbavica, on tenia el domicili familiar, havia estat ocupat militarment pels serbis i que la mare, coartada d'alguna manera per algú o tan sols per la por, advertia el fill del perill de tornar a casa. Branko no va poder tornar més. La ciutat va quedar dividida. Encara ho és avui. Sap per vies indirectes que la mare és viva i creu saber, per missatges que ha enviat des d'Europa, via Belgrad i Pale, que ella també sap que el seu fill encara és viu. Quan anava amb Branko amb automòbil per l'avinguda del mariscal Tito, també coneguda per "Snipper Alley" (avinguda dels franc-tiradors), ell m'assenyalava, a l'altra costat del mur fet amb barricades de formigó o simplement d'edificis en runes, l'edifici de color groc on viu la seva mare. Ens en separaven una vintena de metres, però gairebé quatre anys d'incomunicació pràcticament absoluta. I un immens abisme de melangia i d'imptència.

L'institut mental. A l'institut mental de Sarajevo, un dia de sol significa per als interns, tot i el fred que pugui fer, un matí o una tarda de passeig pels jardins. Un lloc inhòspit, apagat, però des del qual es pot veure una part de la ciutat. Nijaz deambula de bracet de la seva mare amb un batí vermellós molt elegant que accentua la seva prestància natural. Vol fumar i li ofereixo una cigarreta. Se la passa de mà en mà molt nerviosament mentre no para de caminar dues passes amunt, dues passes avall. Prové de Zagreb, li agrada molt la música i em diu que, quan estava bé, sabia tocar la guitarra. La mare i el germà, que intenta de tranquil·litzar-lo constantment, m'ho certifiquen. Quan se'n va uns metres més enllà amb

el germà, la mare em diu que està així per culpa dels bombardeigs. No els va poder suportar, la seva personalitat fràgil i cultivada. I em diu que són molts els joves que han corregut la mateixa sort que Nijaz. Ismet Ceric, director de l'institut, estima en un 20% o en un 30% la població de Sarajevo que patirà, en el futur, de desequilibris mentals molt greus. La tendència al suïcidi es generalitzarà entre diverses capes poblacionals.

La població original de Sarajevo s'ha anat transformant durant la guerra. Una part dels 300.000 habitants actuals —un 15% o un 20%

CISCO PARÉS

Els autobusos tampoc no funcionen. Una guerra paralitza la vida normal de qualsevol ciutat i els transports públics ho noten de seguida.

aproximadament— ha anat arribant buscant refugi des d'altres bandes de Bòsnia. També porten l'horror als ulls. Molts dels seus testimonis han anat a parar als centenars de carpetes i milers de folis que l'advocat Mladen Sutej ha guardat gelosament a casa seva. Mladen ha fet de notari de la tragèdia bosniana i ha passat còpia de la barbàrie als organismes internacionals. Hi ha els noms de 5.039 criminals de guerra, 650 declaracions i la identitat d'almenys 21.000 víctimes d'assassinat. Hi ha les localitzacions de 169 camps de presoners, on es van cometre pràctiques genocides. Un volum d'informació que, probablement s'anirà diluint en la memòria d'aquest conflicte terrible. No hi ha la convicció necessària al món per a perseguir els crims contra la humanitat a l'ex-Iugoslàvia.

A Sarajevo una part de la desesperança, de la consciència d'unes vides completament trasbalsades, neix, naixerà, també d'oblits com aquests. La pau de l'agressió s'imposa a poc a poc. I el dolç silenci de les armes plana sobre la destrucció i sobre la incertesa més absoluta. La por, la terrible por del futur, s'escampa pels carrers d'aquesta vella ciutat d'Europa

Eduard Sanjuan